

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Каріх Ігоря Володимировича
«Інституційно-правові засади політики національної безпеки в
гуманітарній сфері», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної
безпеки держави (політичні науки)

У наш час національна безпека держави визначається не тільки військовою та економічною могутністю, але й ступенем захищеності духовної сфери, розвиненістю інформаційно-культурного поля країни. В умовах “гібридної війни”, що здійснюється проти України, системність та послідовність політики національної безпеки у гуманітарній сфері набуває особливої ваги. Така значущість обумовлена низкою актуальних для вітчизняної дійсності проблем: необхідністю забезпечення духовно-ціннісної єдності держави, важливістю зміцнення національно-культурної ідентичності громадян України, нагальною потребою вдосконалення механізмів забезпечення духовної та інформаційної безпеки вітчизняного суспільства тощо. Необхідно зазначити, що у дослідженні І. В. Каріх сформульовано низку проблемних питань для сучасного вітчизняного державотворення у контексті розроблення та втілення інституційно-правових засад політики національної безпеки в гуманітарній сфері. Так, дискусійними залишаються питання про чіткі критерії визначення меж реалізації гуманітарної політики у стратегії розбудови української держави, її ролі й місця у вдосконаленні системи національної безпеки. Як слушно стверджує автор даного дослідження, необхідно взяти до уваги розмежування гуманітарної та соціальної сфер забезпечення національної безпеки. Згідно з цим підходом гуманітарна сфера визначається в основному світоглядно-ціннісними аспектами суспільного життя, а відповідна політика має на меті передусім вплив на суспільну свідомість, культуру, психологію як окремого індивіда, так і суспільства у цілому.

Отже, актуальність проблеми дослідження інституційно-правових засад політики національної безпеки в гуманітарній сфері, корегування її

напрянків, оптимізації сутнісного наповнення, вдосконалення механізмів її реалізації в умовах “гібридної війни”, духовної консолідації українського суспільства на засадах європейського вибору та національно-патріотичних аксіологем не викликає сумнівів. Вочевидь, значущість даної теми зумовлена як теоретичними проблемами, пов’язаними з необхідністю світоглядно-ціннісного та інституційно-правового забезпечення політики національної безпеки у гуманітарній сфері, так і практичними проблемами сучасного вітчизняного державотворення, викликами інформаційної війни, розв’язаної проти України, важливістю гармонійного розвитку соціокультурної сфери українського суспільства.

У цьому контексті можна констатувати, що у дисертаційному дослідженні запропоновано зважений підхід до визначення мети та завдань. Фахово сформульовані об’єкт і предмет дослідження (С. 15), зміст яких свідчить про комплексне розуміння вищезначеної наукової проблеми та опрацювання автором обраної дослідницької теми на високому професійному рівні.

Аналіз дисертаційної роботи І. В. Каріх переконливо доводить здатність здобувача наукового ступеня до самостійного, системного мислення, про що свідчать чітко сформульовані положення наукової новизни та обґрунтованість висновків. Зокрема, досліджуючи основні поняття та принципи політики національної безпеки (підрозділ 1.1) дисертант не тільки узагальнює існуючі наукові концепції та підходи, а супроводжує їх власними коментарями, що значно посилює теоретичну значущість роботи. Так, І. В. Каріх до інституційно-політичних та правових елементів розуміння національної безпеки слушно додає антропологічні й психологічні складові, підкреслюючи, що безпека є станом, що усвідомлюється раціонально, але при цьому й переживається емоційно. Тому критерії визначення меж цього поняття повинні включати не лише гносеологічну переконливість, а й психологічну достовірність. Правильне розуміння природи безпеки визначає

ефективну стратегію безпеки, а також відповідну поведінку суб'єкта та його спосіб реагування на зовнішні та внутрішні виклики (С. 42).

Аналізуючи сутнісні риси гуманітарної політики (підрозділ 2.1) у контексті забезпечення національної безпеки, І. В. Каріх підкреслює, що вона реалізується у демократичному суспільстві багатьма державними та недержавними суб'єктами, об'єднаними спільною метою. Дисертант переконливо доводить, що гуманітарна політика є справою не лише відповідальних за певні ділянки державного управління органів влади, а й самого суспільства, його активних членів і самоорганізованих інститутів. Роль держави за таких умов полягає передусім у створенні правових, інституційних та інфраструктурних передумов для появи й успішної реалізації гуманітарних ініціатив і проектів, започаткованих громадськими, корпоративними акторами та окремими громадянами (С. 109).

Безсумнівно сильною стороною даної наукової роботи є прогностична складова, яка знайшла своє відображення у підрозділ 3.1 “Основні тенденції реалізації політики національної безпеки в гуманітарній сфері”. І. В. Каріх проаналізував інституційно-правові засади реалізації політики національної безпеки у гуманітарній сфері крізь призму проблемних питань у етнополітиці, мовній політиці, культурній політиці, освітній політиці української держави, визначивши недоліки у існуючому законодавстві та надавши низку пропозицій щодо його вдосконалення. У зв'язку з вищенаведеним дисертанту також вдалося показати ті ризики, що можуть виникнути у результаті посилення розбалансованості у гуманітарній політиці нашої держави. Наприклад, автор даної наукової роботи акцентує увагу на невирішеності цілої низки інституційно-правових проблем, що обмежує дієвість державної етнополітики. Йдеться, зокрема, про недосконалість нормативно-правової бази у сфері забезпечення прав національних меншин. Дослідники цієї проблеми вважають, що декларативною залишається низка положень законодавства щодо забезпечення прав національних меншин, що ускладнює їх практичне застосування (С. 137).

Розкриваючи складні та суперечливі аспекти інституційно-правового забезпечення національної безпеки у гуманітарній сфері, дисертант демонструє виважену громадянську позицію та наукову зрілість. У цьому контексті можна погодитись з висновком І. В. Каріх про те, що доктринальний рівень системи гуманітарної безпеки повинен залишати простір для суспільних та політичних дискусій, але також повинен передбачати певний консенсусний світоглядний і ціннісний базис, а також правила та рамки, в яких суспільні дискусії ведуться. Для України однією з головних проблем такого доктринального рівня є питання про формулу української ідентичності, її критерії та складові. Зокрема, необхідно знайти прийнятне розв'язання суперечності між українською національно-культурною та національно-визвольною традицією, з одного боку, та постімперською світоглядно-культурною спадщиною, з іншого. Потрібно визнати, що процес узгодження цінностей та примирення конфліктуючих ідентичностей є тривалим і складним, а в його підсумку зазвичай народжуються нові духовно-культурні конструкції, що істотно відрізняються від обох вихідних установок. Однак національна безпека, громадянський мир і перспективи національно-державного розвитку не повинні залежати від складних соціокультурних колізій, пов'язаних із трансформаціями та взаємодіями традиційних і нових ідентичностей (С. 175).

Важливо, що дисертант не обмежується констатацією певних проблем, що характеризують сучасну політику національної безпеки нашої держави у гуманітарній сфері, а й пропонує власні шляхи та рекомендації щодо їх вирішення. Підходячи до проблемних питань у цій царині системно, І. В. Каріх доречно зауважує, що взаємодія між сектором безпеки та системою управління гуманітарною сферою повинна будуватися на основі інституційного та нормативного взаємопроникнення. Це означає, що на концептуальному рівні необхідно визначити базові принципи та підходи такої взаємодії (пріоритет національних інтересів та цінностей, визначення загроз, координація дій акторів політики). Відповідно в документах

державної політики стратегічного рівня (Стратегія національної безпеки, Стратегія української гуманітарної політики, Концепція державної етнонаціональної політики тощо) необхідно послуговуватися уніфікованими поняттями та узгодженими політичними інструментами. Базовим концептом може бути поняття гуманітарної безпеки, яке було б детально розроблене в концептуальних засадах гуманітарної політики держави і водночас знайшло б своє відображення в новій редакції Стратегії національної безпеки України. На нормативному рівні доцільно передбачити необхідні стимули та обмеження діяльності акторів публічної політики, які б, з одного боку, сприяли розвитку та модернізації вітчизняних гуманітарних галузей (освіти, медицини, культурних індустрій, меморіальної та рекреаційно-туристичної інфраструктури тощо), а з іншого – запобігали та протидіяли загрозам національній безпеці, забезпечували захист особи, суспільства і держави від загроз морального, інтелектуального, інформаційного, пропагандистського характеру, а також гарантували основні права громадян на соціальний захист, їх можливості розвитку та самореалізації. У свою чергу, на інституційному рівні варто передбачити функціонально та забезпечити структурно реалізацію безпекових пріоритетів гуманітарної політики у сфері управління відповідними галузями державної політики, а також виокремити гуманітарний напрям безпекової політики з відповідним інституційним та ресурсним забезпеченням (С. 178-179).

Здійснюючи подальший аналіз наукового дослідження І. В. Каріх, на нашу думку, необхідно звернути увагу на якісні та кількісні параметри наукового доробку й нормативної бази, на які спирається дисертант у своїх роздумах та аналітичних висновках. Так, огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми, що міститься в дисертації, засвідчує глибоку обізнаність автора даної наукової роботи з напрацюваннями закордонних та вітчизняних фахівців, демонструє його креативний підхід щодо оцінювання різноманітних концепцій та теорій. Необхідно особливо підкреслити уміння І. В. Каріх віднайти та розкрити низку проблем, які недостатньо опрацьовані

попередниками під час аналізу різних аспектів інституційно-правових і соціокультурних явищ, що досліджуються. При цьому дисертант продемонстрував науковий такт і толерантність до точок зору інших дослідників у даній науковій царині.

У той же час, дисертаційне дослідження І. В. Каріх містить певні недоліки та дискусійні моменти на яких слід зупинитись більш детально.

Зауваження до дисертаційної роботи.

По-перше, автор дисертації у підрозділі 2.1. “Поняття та зміст державної гуманітарної політики” цілком доречно виділяє низку напрямків її реалізації світоглядного, інтелектуального, культурного, соціального, екологічного, релігійного, державотворчого, медичного, етнонаціонального та ін. характеру. Разом з тим, на нашу думку, розкриття даної проблематики було б значно посилене, якщо б дисертант здійснив ранжування цих пріоритетів гуманітарної політики виходячи з критеріїв, обумовлених об’єктом та предметом дослідження й актуальними завданнями сучасного вітчизняного державотворення.

По-друге, серед важливих висновків дисертації є теза про те, що одним з головних недоліків інституційно-правового забезпечення політики національної безпеки України в гуманітарній сфері є брак цілісності щодо розроблення та реалізації такої політики. За наявності основних елементів, необхідних для функціонування політики національної безпеки України в гуманітарній сфері, спостерігаються великі розриви між рівнями і формами її забезпечення – теоретико-концептуальним, нормативно-правовим та адміністративно-оперативним (С. 190). У самому тексті дисертації ця теза обґрунтовується недостатньо й потребує додаткової аргументації. Тому виникає логічне питання про теоретичні та практичні підстави відповідного висновку.

По-третє, розмірковуючи про загрози і ризики функціонування науково-освітньої сфери в контексті національної безпеки автор виокремлює низку проблем як теоретичного, так і практичного характеру. На нашу думку,

потребує уточнення позиція дисертанта з приводу проблеми “відтоку інтелекту”, зокрема, масової еміграції молодих фахівців за кордон після того, як вони скористалися послугами вітчизняної середньої і вищої школи. Загрозливість цього явища не викликає сумнівів. Але причина, яку називає дисертант як головну, викликає запитання. Так, на сторінках 152-154 дисертації йдеться про те, що в Україні бракує єдиного центру координування розвитку науки та технологій, спостерігається несистемний зв'язок між освітньою, науковою та виробничою сферами. З нашої точки зору, І. В. Каріх доцільно було б приділити більше уваги Закону України “Про вищу освіту”, показати його потенціал щодо автономії ВНЗ, виокремити недоліки та переваги використання ними законодавчих можливостей надання сучасних освітніх послуг у контексті вирішення вищенаведених проблем.

По-четверте, робота містить значну кількість оглядів публікацій, наукових концепцій, нормативних джерел щодо практики державного управління гуманітарною сферою мало не за весь період незалежності України. Деякі з цих підходів виглядають досить застарілими, оскільки реалії суспільного життя швидко змінюються, і, наприклад, концепції суспільної безпеки та політики ідентичності, які розроблялися до 2014 року, мають бути суттєво скориговані з огляду на той досвід, який Україна отримала впродовж останніх п'яти років. Можливо автору дисертації варто було б більше зосередитись на останніх публікаціях та дослідженнях українських вчених, ретельніше проаналізувати публікації зарубіжних авторів з цієї тематики за останні п'ять років.

По-п'яте, варто звернути увагу дисертанта на необхідність здійснення смислових узагальнень наприкінці окремих підрозділів, формулювання висновків та більш чіткого визначення власної позиції за розглянутою проблематикою. Зокрема йдеться про підрозділи 2.1, 2.2, 3.1.

Загалом дисертаційне дослідження І. В. Каріх є збалансованим і системним та вирішує важливе наукове завдання. Аналіз дисертації дозволяє

зробити висновок про її відповідність паспорту спеціальності 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки). Як свідчить рукопис та автореферат, основні положення дисертації були апробовані на наукових конференціях і вичерпно викладені в опублікованих працях дисертанта, в тому числі у періодичних фахових вітчизняних та закордонних наукових виданнях з політичних наук. Текст автореферату відповідає змісту дисертації й відображає основні положення дослідження.

Висновок: дисертація Каріх Ігоря Володимировича “Інституційно-правові засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері”, подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, присвячена актуальній темі, що має важливе теоретичне і практичне значення, є завершеною самостійною працею, виконаною на достатньо високому науково-теоретичному рівні, у якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку наукового напрямку гуманітарної й політичної безпеки держави. За структурою та змістом вона повністю відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки).

Офіційний опонент:

професор кафедри філософії
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
кандидат політичних наук,
доктор філософських наук, професор

Ю. Ю. Калиновський

